

פרשת פי תצא

צורה תעשה לזכרה – פי תצא

זכור את אשר עשה לך עמלק... לא תשכח – האם אין כאן כפילות מיותרת?

פרשתנו פותחת במלחמת הרשות, "כי תצא למלחמה על אינדי", ומעניין שגם הפרשיה החותמת, "פרשת זכור", עוסקת במלחמה, אך הפעם במלחמת חובה, "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים". נתמקד הפעם בפרשת זכור, פרשיה בת שלושה פסוקים, הנקראת גם כמפטיר בשבת שלפני חג הפורים. הפרשיה פותחת בפסוק "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים", ונפסק להלכה שאדם מחויב מן התורה, לשמוע פרשת זכור. פרשת זכור נחתמת במילים "לא תשכח", ולא ברור מדוע התורה, שבה ומצווה אותנו שלא לשכוח, אחרי שבראש הפרשיה כבר ציוותה אותנו - "זכור"?

כדי להשיב, נפתח צוהר אל התיבות זכור ו-תשכח. כאשר אדם אומר כיום שהוא זוכר, הוא מתכוון בעצם לומר שלא שכח, ושהפרטים עדיין שמורים בזיכרונו. אך האם זו היא המשמעות של פעולת הזכירה בלשון המקרא? שאם כן, מדוע הייתור? קיימות תשובות על דרך הפשט, כמו זו המייחסת את "כפל הלשון" לחשיבותה הגדולה של המצוה למחות את זכר עמלק. לכן הציווי ניתן כמצוות עשה, "זכור", וגם כמצוות לא תעשה "לא תשכח", כדי להבהיר את חומרת העבירה של מי שאינו מקיימה, ועובר על שתי מצוות. אך כדרכנו נחפש גם תשובה על דרך הפנימיות והחסידות. אם נחפש אחר המופע הראשון בתורה של מילה הנגזרת משורש ז.כ.ר, נמצא אותו בסיפור בריאת האדם, אך בהקשר אחר לגמרי, "בצלם אלקים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם". אם נתעקש על פעולה של זכירה דווקא, נגלה אותה מאה וחמישים יום לאחר כניסתו של נוח אל התיבה, "ויזכר אלקים את נח ואת כל החיה ואת... ויעבר אלקים ריח על הארץ וישכחו המים". כמו במופע זה, אם נמשיך ונחפש הלאה, נגלה שפעולת הזכירה אינה עומדת בפני עצמה, אלא היא מהווה מעין פתיח לעשייה אחרת הנלווית אליה. במהפכת סדום ועמורה למשל, "ויזכר אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה", ועוד כהנה וכהנה.

אם נחפש אחר נגזרות של השורש ש.כ.ח, נגלה את המופע הראשון בדברי רבקה, הדורשת מיעקב למצוא לעצמו מקלט אצל לבן אחיה בחרן, מפני נקמתו של עשו. היא מרגיעה אותו באמרה שמדובר בגלות זמנית בלבד, "עד שוב אף אחיך ממך וישוב את אשר עשית לו". כלומר, שברור לה, שהכעס וחרון האף הם גורמים המונעים שכחה של האירועים שהולידו את הכעס. אפשר אולי לומר גם את ההיפך, שהזיכרונות מעוררים ומחזקים את הכעס. אם כן, תתקבל לכאורה לולאה אין סופית, של כעס המעורר את זיכרון האירועים המרגיזים, וזיכרון זה שב ומעלה את החימה, ונמצא שלכאורה אין לדבר סוף? אלא שסופו של כל גוף לווהט, אם לא מוסיפים לו אנרגיה מבחוץ, שהוא מצטנן. קצב ההצטננות משתנה מאדם לאדם וממקרה למקרה, אך החימה שעניינה חום, פוחתת לה בהדרגה, ובהתאם, פוחתת והולכת לה גם העוצמה והחדות של זיכרון האירוע, אלא אם כן נקיים בעבורו טקסי זיכרון מיוחדים, בהם נלבה את הכעס או נחזור ונזכיר בדיבור או במצגת חזותית את הדברים. המופע הבא בו נזכרת השכחה, מזכיר את הנאמר בפרשת זכור. אצלנו כתוב "זכור... לא תשכח", ואילו אצל יוסף המצוי בבית האסורים כאשר יוסף פותר לשר המשקים את חלומו לטובה, ומגלה לו שהמלך ישיב אותו למשרתו הרמה, הוא משליך את יהבו על שר המשקים ומבקש ממנו לגמול לו טובה, "כי אם זכרתיני אתך כאשר ייטב לך... והזכרתיני אל פרעה". במשך שנתיים תמימות הוא מייחל למילה טובה מפיו של שר המשקים, אך התוצאה המיוחלת בוששה לבוא, "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו".

אם נעקוב אחר סדר הפעולות בפרשיות בהן מופיעים שני השורשים, ז.כ.ר וגם ש.כ.ח, ונבדוק מי קודם למי, נגלה כי קיימת מדיניות עקבית. ולא זכר ← וישכחהו, ולעומת זאת, זכור ← לא תשכח. יוצא שהמצב בתחום השכחה הוא פועל יוצא מהמצב בתחום הזכירה. הזכירה היא מעין תנאי הכרחי ומוקדם למצב של אי-שכחה, וממילא, אי-זכירה מולידה בעקבותיה שכחה. יוצא איפוא שיש לנו בעצם ארבעה מצבים שונים בהם אדם יכול להימצא, ביחס לפרטי אירוע מסוים למשל: לזכור, לא לשכוח, לא לזכור ולשכוח. ננסה להבהיר את מהותו של כל אחד מהמצבים הנ"ל ע"י עלייה לשרשו, וגם נשתדל להבין, כיצד משקפות אותיות השורש את מהותו של המצב הייחודי.

הזכרנו קודם כי המופע הראשון של מילה משורש זכר, היא שם התואר זכר, "זכר ונקבה ברא אתם". מכיוון ששם זה נגזר מאותו השורש, מאותן האותיות, הערוכות באותו הסדר, הרי שחייבת להיות זיקה בין המין הזכרי ובין פעולת הזכירה. בפרשת זכור אנו מוצאים שם עצם נוסף מהשורש זכר, בציווי "תמחה את זכר עמלק". זכר הוא משהו המזכיר לאורך זמן את המקור, וכאשר מדובר באדם, הרי השארת זכר, היא בעצם פעולה להנצחתו ע"י הבאת צאצאים לעולם. ומעניין שמצוות "פרו ורבו" חלה להלכה דווקא על הזכר, שנטייתו הטבעית היא להשאיר לעצמו זכר בעולם, לו דווקא, "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים". ונסתפק בשם עצם נוסף משורש זכר, "נהיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך". בדומה למצוות "פרו ורבו" הביולוגית, קיימת מעין מצוות "פרו ורבו" רוחנית, של הפצת התורה בתוך עם ישראל בכלל, ולצאצאים בפרט. התורה מצוה על כל אחד ואחד מישראל, "ושוננתם לבניך ודברת בם". יש לחזור ולהזכיר את דברי התורה עד אשר יהיו חקוקים בזיכרונו של הבן, תורה שבעל פה, שגם הוא יוכל לשוב ויעביר אותה הלאה לבניו. מצוה זו אף היא, חלה על האב, על הזכר דווקא.

מהו עניינה של פעולת הזכירה? על רגל אחת, ניתן להמשיל את הזיכרון של האדם לאוצר, לבית גזים בו אמורות להישמר יחידות מידע שונות, כאשר כל יחידת מידע תופסת מקום. אנו נוהגים להחזיק סביבנו, בהישג יד, את הפריטים השימושיים ביותר, אלה שאנו נזקקים להם בתדירות גבוהה. ככל שחפץ מסוים משמש אותנו פחות ופחות, אנו נוטים להרחיקו ולהוציאו לחדר אחר, למרתף וכיו"ב. כאלה הם פני הדברים גם בזיכרון. אם יש לי ערמה של מסמכים ע"ג השולחן הרי המסמכים העליונים הם אלה שעסקתי בהם לפני רגע, או אלה שאני עוסק בהם תדיר, וממילא הם עולים

למעלה. יש רבדים שונים של זיכרון. קיים הרובד העליון שהגישה לפריטים שבו מיידית. כאשר פריט מסוים מתיישן ברובד זה, מבלי שנעשה בו שימוש, הוא נדחק ע"י מנגנוני הזיכרון לרובד נמוך יותר, וממילא חשוך יותר. הוא כבר לא גלוי ומואר כמקודם. אם יידרש אותו הפריט מחדש, הרי שהגישה אליו תהיה אטית יותר, אך לכשימצא יועלה שוב ויונח ברובד העליון. ככל שיחלוף פרק זמן ארוך יותר מאז השימוש, יודח הפריט כלפי מטה מרובד לרובד, עד שיצלול לתהומות הנשייה ודבר קיומו יישכח. האם נגזר עליו אובדן מוחלט במקרה כזה? התשובה היא לא, אבל צריך שאיזשהו כוח חיצוני יבוא ויזכיר לנו את דבר קיומו, מאפיינים שלו וכיו"ב, שיעזרו למנגנון החיפוש שלנו לסרוק ברבדים השונים כדי לאתרו. מאמץ זה של להיזכר בפריט מידע, עשוי לארוך מספר שניות אך עלול גם להגיע לכדי ימים ויותר.

כאשר אנו עוסקים בפריט מידע מסוים, ולא מניחים אותו מידנו (מחשבה, דיבור ועשייה), אנו **זוכרים** אותו, ועל דרך האסוציאציה, אנו כמו שבים **וזוקרים** אותו כלפי מעלה (האותיות 'כ' ו-'ק' מתחלפות). אנו כמו מעמידים אותו על הרגליים או על נס, וממילא יכולים לראות אותו ללא כל קושי. ומה גורם לנו **לשכוח** אותו? אם ניקח שורשים אחים של השורש **שכח**, הפותחים באותיות 'שכ', נוכל לגלות מאפיינים שונים של **השכחה**: **שכב** – השכחה היא מעין **השכבה** לישון של אותו פריט. השכיבה מתאפיינת בהטיה כלפי מטה למצב אופקי ובהעדר של תנועה ועשייה. **שכך** – כאשר כל ההמולה שהיתה סביב הפריט או האירוע **שוככת**, אזי מתחילה פעולת **השכחה**. השורש **שכל** – מציין אובדן, ומזכיר לנו ששכחה של מידע חשוב ורגיש (כמו נטילת תרופות למשל), עלול לגבות מחיר יקר עד כדי שכול. נקנח בשורש **שכר** – מלשון **שיכרות**, הגורמת לניתוק מהמציאות, לראייה מעומעמת ובסופו של דבר מובילה גם לשכיבה. גם השכיבה וגם שוך הגלים, יש בהם הטיה כלפי מטה, והפחתת התנועה עד כדי רוגע. אם ניקח בדומה את השורשים האחים לשורש **זכר**, הפותחים באותיות 'זכ', נקבל: **זכך** – מלשון **זכות** וזוך, שכמו מאפשרים לראות את הדברים בחדות ובבהירות מבעד ל**זכוכית הזכה**. רמז לכיוונים השונים אליהם נוטים השורשים, כמו ניתן לראות בערכיהן המספריים העולים, של אותיות השורש **זכר**, לעומת הערכים המספריים הירידים של אותיות השורש **שכח**.

נרחיב כעת את מעגל השורשים האחים, בכך שנצרף שרשים המכילים את אותן האותיות של השורשים **זכר** ו**שכח**, גם אם האותיות ערוכות בתוך המילה בסדר שונה. מהאותיות **שכח** נקבל **חשך**. ואכן **השכחה** היא תהליך של צמצום ההארה, של מעין החשכה, של הורדתו של הפריט למקום חשוך יותר, בו ניתן לראות צללית במקרה הטוב. **השכחה** היא גם תהליך של הכחשה, במשמעות של הרזיה. פריט המידע הופך להיות כחוש ורזה יותר ואנו מאבדים ושוכחים פרטים שונים אודותיו, עד שאנו עלולים חלילה ל**כחש** ולומר בשגגה, שלא הכרנו אותו מעולם. כאשר אדם אינו מלמד את בניו תורה די צורכם, הרי שהידיעה שלהם תהא כחושה וחסרה, ולא ירבו הימים והתהליך המתמשך של **השכחה**, עלול להביא לחשיכה גדולה עד כדי הכחשה חלילה, של הדברים הכתובים בתורה. ובאשר לשרש **זכר**, אחת הדרכים לסייע לאחר ל**זכור**, היא לה**זכיר**, עד כדי המצאת תפקיד ששמו **מזכיר**. אחת מהצורות היעילות לה**זכרה**, ובפרט לציבור, היא ה**הכרזה** (משורש **כרז**) בקול. אם נחליף את האות 'כ' שבשורש **זכר** באות 'ח' נקבל שורשים מעניינים כמו: **זרח** – כאשר אנו נזכרים בפרט ששכחנו, וכמו **שכן** קודם לכן בחשיכה, הריהו שב ל**זרוח** ולהאיר.

מהי אם כן הזכירה בלשון הקודש? הזכירה לא באה לבטא את העובדה שלא שכחתי עובדה מסוימת, או שנזכרתי בה, אלא, הזכירה היא פעולה שאני עושה מראש, בכל צורה שהיא, כדי שלא **אשכח**! לדוגמא, רישום ביומן היא פעולה של זכירה, ובאותה מידה, גם פעולות כמו דריכת שעון מעורר, אמירה של ההגדה בפסח (כדי לזכור את יציאת מצרים), הנחה יומיומית של התפילין או שינון בפה של דברי תורה, הן פעולות של זכירה. אחד המאפיינים הבולטים של פעולות זכירה, או אמצעים לזכירה, כמו רמז בשורש אח של השורש זכר - **ח.ז.ר**. כל חזרה על הדברים מחזקת את הזכירה שלהם, וכמו מקבעת אותם ברובד העליון של הזיכרון (שיטה ללימוד בעל פה). גם השורש **חרז**, כמו מרמז על שיטת **המחרוזת**, חזרה לאורך זמן, על פני תקופה קבועה מראש. אנו קוראים למשל מידי שנה את כל החומש כולו, משמחת תורה, ועד שמחת התורה בשנה שאחריה. כל פרשת שבוע היא מעין **חרוז במחרוזת** השנתית, ומחרוזת זו החוזרת על עצמה בצורה מחזורית, היא למעשה פעולה של **זכירה**, המזקירה ומנשאת את התורה, עד **כ"י לא תשכח מפי זרעו**.

זוהי הזכירה, ואנו יכולים לראות זאת הלכה למעשה במצווה **"זכור את יום השבת לקדשו"**, אותה מפרשים חז"ל על דרך העשייה, **"זכרוהו בדברים הנאמרים על היין"**. כלומר, שהזכירה עליה מצווה אותנו התורה, היא **בדיבורים**, האמירה בפה של הפסוקים מהתורה, המתייחסים לקדושת השבת, בשילוב עם שתיית יין. כעת אנו יכולים להבין בעצם, שכדי לזכור לא די במחשבה או ברגש, דרוש מעשה, וגם דיבור נחשב כמעשה. כוחו של היהודי בפיו, ואתה אמירה של הקידוש, או הזכרת דבר תורה על השולחן, מזקירה כוחות רוחניים "רדומים" שכמו נשכחו בחשיכה, ומביאה אותם לידי ביטוי והשפעה של אורות מצד הקדושה, להפריה רוחנית. אם נפעל ו**נזכור**, נציב לעצמנו ציונים ונקבע לעצמנו סדר פעולה נכון, כי אז **"לא נשכח"**, נצא מחשיכה, לאור גדול.

דבר חסידות

בסולם הדירוג של המין האנושי קיימים ארבעה תארים: אדם – מייצג את מעלת השכל והמוחין. איש – מייצג את מעלת הלב והמידות. אנוש – (בדומה למחלה אנושה) מייצג את החלישות והנחיתות בשכל ו/או במידות. גבר – מייצג את היכולת להתגבר על עצמו ועל יצרו כדי להסיר את הגורמים המעכבים בתחום השכל או המידות, כלומר שגבר הוא מי שמנסה להעלות עצמו מדרגת אנוש למעלת איש או אדם. ומכיוון שאפשר להפוך אנוש לאיש או לאדם, משמע שכול התכונות והמעלות הדרושות לשם כך, צפונות גם באנוש. (מעובד מתוך "היום יום" - לאדמו"ר הרי"צ)

שבת שלום ומבורך

1000

לקבלת הגיליון בדואר אלקטרוני, חנינם, אנא פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691